

Місяць-злючка

Анрі Барбюс

Було їх шестеро. Один по одному вилізли вони з-під землі. Сутеніло, цілий день падав дощ.

Здавалося, вони вибрили з води. Дощі, що лили як з дуба без упину весь місяць, затопили круг Деванжароса та Адріанополя цілу долину, зарослу рясним чагаром, і вона стала схожа на море.

Крізь каламутні вечірні випари їх можна було взяти за паки смушку, що з них стирчали цівки рушниць, і тільки смушкові шапки з зеленим верхом казали, що всі шестеро — вояки.

Був то дозір македонян, зарахованих до болгарського війська,— він перевіряв сторожову варту.

Сірі стовпи водяних бризок, гнані вітром над затопленою землею, змусили їх зупинитися нерішуче; змахнувши руками — довгими, мов крила вітряка, вони широко перехрестились, звернули правобіч, лівобіч смагляві обличчя, витріщаючи сонні вирла.

За п'ятдесят ступнів од них заколисалась галузка, встромлена в блискучу від води землю. Було то гасло, і македоняни рушили туди, де стирчала галузка.

Там, у занедбаному шанці, їх чекало шестеро болгарів: чотар Нарич і п'ятеро солдатів. Вони й подали гасло. Ці шестеро болгарів і шестеро македонян приятелювали одне з одним. Диплович та Калуб здавна були товариші. Старий волоцюга Олекса колись був професор права, і Нарич учився в нього. Потров і Рефов виявилися братами у других. Вони реготали до сліз, як довідались при першій же зустрічі про своє близьке покровенство. Що ж до Сулеймана й Назіфа, то обов'язок помститися за вбиту дівчину, котру вони обоє кохали, зріднив їх, як братів.

Від початку блокади фортеці в сірі туманні дні, коли нічого не було видно і хоч-не-хоч доводилося давати спочинок рушницям, ці дванадцятьеро душ сходилися вкупі. Вони збиралися в якомусь занедбаному шанці і там стояли одне дрти одного, припавши до стіни закону, чуючи над собою все те саме багно. Спокійно й суворо вони перекидалися приязними словами. Гомоніли, що краю не видно цій клятій війні: "Цур їм і пек, усім туркам!"

Потому всі дванадцятьеро заговкали й поринали в роздуми, але від цієї близькості, від того, що стояли вони пліч-о-пліч, усі вкупі, теплішало їм на душі і в головах прояснялося багато чого.

Нарешті настав час розлучатися, й обидва загони вертали до табору, кожен своєю дорогою.

Здибавшись цього разу, брати по зброї були в похмурому гуморі. Їх гнітив ненастанний дощ, одвічний холод і якась неусвідомлена, незнайома досі несказанна туга.

— Війна ніколи не скінчиться,— промовив Калуб, і гримаса спотворила його

обличчя з чорною, як порох, щетиною неголеної бороди.

— Авжеж, не скінчиться,— потвердив Назіф і похмуро по-вовчому позіхнув.

Вони похнюпили голови, сплюнули й замислились, а думки все лізли якісь чудернацькі, забобонні,— так незрідка буває, коли нудьга поймає зразу, багатьох людей. Спершу кожен думає мовчки, а далі почнуть і вголос говорити всяку страшну всячину.

— Коли місяць такий, як нині, на кшталт рогатого півмісяця, він віщує лихо,— мовив Калуб якимсь чужим голосом. Такий голос буває у співака, коли він бере першу ноту.

— Так, це лиха прикмета,— потвердив Олекса — поштивий волоцюга. Він багато чого зазнав на собі, знав ціну життя і дивився в вічі смерті.— Недобре світло!

Він оповів переказ про злючку-півмісяць, який потаємно вбиває всіх, на кого глянем високості.

Усі звели голови і зизом поглянули на загострені краї півмісяця, жалобним серпанком повитого.

— Не варто опитувати місяця,— промурмотав Потров, котрий, дарма що сивий, лише недавно одружився.— Не таланить нам!..

— Ох> смерть як хочеться спати! — жалібно і якимось по-діточному мовив Рефов.

— Пора вертати,— процідив крізь зуби Олекса. Він застромив багнета за шкіряну гетру. Македоняни не носять підперезки і зашилюють багнета туди ж, де держать і дерев'яну ложку.

Один по одному пішли македоняни. Болгари з жалем позирнули їм услід, але замість піти й собі залишилися в шанці. Їх опосіло передчуття чогось, недоброго, вони були пригнічені тим, що на них зорить ворожий ЇМ МІСЯЦЬ, вони подуріли з утоми та забобонного страху.

Кожен із них думав про своє. Чотар Нарич уявив собі рідну домівку і свою жону в празниковій одежі, барвистій, як грядка квітів, побачив круте коліно стежки, почув любосний його серцеві дзвінкий сміх — ось-ось зараз вирине золотокоса голівка; відчув дух ясмину в кущах живоплоту, впізнав корчасті верби, що росли понад струмком, постававши лавою, як сільські роззяви.

Нараз він скинув голову, протер очі, але нічого не побачив, окрім вологої мли і над нею гострі блискучі ріжки півмісяця.

Він стрепенувся. Чого вони тут застрягли? Вже пізно. Як вернуть до табору, полковник зачеє їхню ходу, вискочить із шатра як оглашений у сірій шинелі наопаш, почне махати руками, аж розлетяться поли на червоній підбивці, і вже тоді начувайся...

— Пора. Гайда, хлопці!

Вони заворушилися, повилізали з шансів, позіхаючи до сліз, обличчя в'усіх були похмурі.

Рушили, натужно вдивляючись у пільму. І щоразу як хто-небудь зважувався звести голову і поглянути на місяць, то відчував, як на обличчя йому спадають студені краплі.

Що таке? Вартового нема й нема. Напевне, вони заблукали. В усьому виною місяць,

це його оманливе світло збило їх із дороги...

їх пройняв дроз. Зупинилися, погломоніли й рушили далі. Доводилося високо піднімати ноги, що грузли в болоті, обминати вирви від гарматнів — правдиві озера, де міг утонути Цілий запряг. Удень ці озера мали червонясту барву.

Збігло ще півгодини... Жодних вогнів, нічого...

Спробували були визначити керунок на тій болотистій низині, що її переходили, і, похнюпившись, знову подалися один по одному.

Раптом — постріл.

Чотар Нарич вилаявся і шпарко, як погодник, повернувся правобіч, лівобіч.

— Ми у стані турків.

Усім було ясно, що ця гадка безглузда,— вони не могли забрести так далеко за недовгий час, поки блудили рівниною, покинувши стару траншею. Але, можливо, злючка-місяць тут утрутився. Всі мовчки похитали головою. Калуб миркнув:

— Треба було вертати до табору вкупі з македонянами, вони нюхом знаходять шлях.

Почали приглядатися, випроставши шию.

— Чш! — засичав Диплович.— Ворог нас підстерігає.

Порив вітру трохи розвіяв туман, і в невиразному СВІТЛІ МІСЯЦЯ І справді ТЬМЯНО проступили зігнуті СИЛЬ' ветки вояків, що засіли в чагарях, зовсім близько,— можна було почути їхні голоси.

— Чорти б його батькові!—муркнув інший болгарин.

Вони були такі певні, що це місяць завів їх у пастку, що ледве стримували люті окрики. Правдива небезпека, що з нею тепер зіткнулися, викликала відпруження.

Нарич тихо звелів:

— Вогонь!

Ворожі вояки вистрелили перші, ніби почули цю команду.

— О-ох! — простогнав Потров, той, котрий недавно одружився.

Ноги йому підломились, він схопився за живіт і впав. Падаючи, він люто мотнув головою, ніби хотів сказати: "Ні!"

Постріли заляскали з обох боків і все частіше, люди падали одне по одному. Останній, що стояв ще на ногах, теж почав хилитися, хилитися і простягнувся долі** В передсмертній маячні йому здавалося, що* хтось жалібно квилить і кличе його, хтось із тих, хто його забив.

Хрипкі стогони чулися з обох боків, потім вони стали глухіші і злилися, ніби в останній акорд музики смерті.

Коли прийшли, гойдаючи ліхтарями, солдати іншої команди, тут усе було мертве й безмовне... Вони знайшли лишень дванадцятро трупів: там шестеро македонян, тут — шестеро болгарів...

Пойняті невиразним забобонним передчуттям, налякані переказом, вояки обох дозорів не знайшли дороги до свого табору; заглядевши в пільмі якісь тїні, вони зняли стрілянину й забили одне одного — наосліп, так і не впізнавши одне одного, не усвідомлюючи, що вбивають тих, кого любили, кого вважали за своїх побратимів. Така-

ТО ВІЙНА